

УДК 339.972

КРАВЧУК НАТАЛІЯ,*кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ГЕОСТРАТЕГІЧНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИВЕРГЕНЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті здійснено постановку проблеми й наведено ідентифікаційні ознаки системної невизначеності сучасних глобальних трансформацій. На основі застосування інтегральних показників (індексів) проведено рейтингове оцінювання й висвітлено проблеми геостратегічного позиціонування України в поліцентричному геопросторі. Ідентифіковано перспективи геостратегічного вибору держави з урахуванням національних інтересів та глобальних викликів і трансформацій.

Ключові слова: геостратегічне позиціонування; глобальні трансформації; глобальні виклики; геостратегічний вибір; європейський вектор інтеграції.

*Країна з такою великою історією
заслуговує на велике майбутнє...
Генрі Кіссінджер¹*

Постановка проблеми. У сучасному посткризовому світі окреслюється контур глобальної економічної системи, що поєднує національні господарства на основі нової формули - швидкості поширення гравітаційних впливів, збурень і хвиль у геоekonomічному просторі. У рамках цієї системи поступово складається особлива геостратегічна матриця дивергенції глобального розвитку, визначається формат поліцентричності геопростору, вектори руху до якого вирізняються певними протиріччями. Зокрема, істотної модифікації зазнає існуюча модель перерозподілу світових рентних доходів й економічної влади в геопросторі, а національні економіки об'єднуються в геоekonomічні регіони з урахуванням їхнього економічного потенціалу, ресурсного забезпечення й домінуючого типу економічної практики. Поряд із посиленням конвергенції в економічному розвитку країн наростає дисиметричність і гетерогенність глобального простору, виникають нові «гравітаційні поля» та центри «світового економічного суперництва», формуються нові центри накопичення глобального капіталу. Вплив відповідних трансформацій на майбутнє всіх країн і навіть континентів доведеться відчутти вповні вже в найближчому майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що порушуються в статті, перебувають останнім часом у центрі уваги багатьох учених. Вагомий внесок у дослідження фундаментальних питань сучасних глобальних трансформацій зробили західні вчені З. Бауман (*Z. Bauman*), Д. Белл (*D. Bell*), М. Кастельс (*M. Castells*), Дж. Розенау (*N. Rosenau*), Е. Тоффлер (*A. Toffler*), Ф. Фукуяма (*F. Fukuyama*), а також російські вчені - Е. Кочетов, М. Чешков,

Ю. Яковець. Упродовж останніх років питанням конвергенції й глобальної нерівності, проблемам нерівномірності й асиметричності глобального економічного розвитку присвячені праці зарубіжних (С. Аміна (*S. Amin*), Х. Беррі (*H. Berry*), Р. Вейда (*R. Wade*), Б. Геслінга (*B. Goessling*), Е. Гідденса (*A. Giddens*), М. Гіллена (*M. Guillen*), Р. Корженевича (*R. Korzeniewicz*), Т. Морана (*T. Moran*), М. Спенса (*M. Spence*), Г. Файрбо (*G. Firebaugh*), А. Хенді (*A. Hendi*)) й українських учених - Д. Лук'яненко, Я. Столярчук та інших. Водночас поза належною увагою залишаються процеси дивергенції геоekonomічного простору в умовах сучасних глобальних трансформацій, що супроводжуються руйнацією вертикально ієрархічних і лінійно детермінованих систем, їх гетерогенізацією. Представлений у статті аналіз є спробою постановки нагальних проблем, що лежать у площині відповідних глобальних трансформацій. У цій же площині концентруються актуальні проблеми геостратегічного вибору оптимального формату економічного розвитку України в поліцентричному геопросторі.

З огляду на зазначене, **мета статті** полягає у висвітленні широкого спектра актуальних проблем щодо побудови геостратегічної матриці дивергенції глобального розвитку, геоekonomічного позиціонування України в глобальному просторі та окреслення геостратегічного вибору держави в проекції на проблематику глобальних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Посткризове відновлення України й нове завдання модернізації економіки держави потребують глибокого розуміння процесів, що відбуваються в світі. Адже в сучасному поліцентричному світі геостратегічне позиціонування України визначатиметься достатньо жорсткими зовнішніми економічними умовами й глобальними трендами. Тому без виявлення довгострокових тенденцій, ключових детермінант і можливих поворотних пунктів глобального розвитку неможливо здійснити правильний геостратегічний вибір і розробити адекватну національну стратегію розвитку. Основна ідея побудови геостратегічної матриці (рис. 1) полягає в тому, щоб через багатомірну й бага-

¹ Так висловився про Україну колишній державний секретар США в червні 2012 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukranews.com/uk/news/economics/2012/06/27/73634>.

торівневу асиметричність геопростору розкрити особливості та ключові фактори нелінійної динаміки глобального розвитку, окреслити найбільш динамічні в майбутньому регіони, показати, як відбуватиметься процес перерозподілу світового економічного багатства й дифузії економічної потуги між «старими» й «новими» гравітаційними центрами, акцентувати увагу на проблемах дисиметричності глобального розвитку. В основу методики покладено кластерний аналіз на основі лінгвістичних змінних й інтегрований аналіз ключових тенденцій країнового й глобального розвитку в широкому спектрі соціодемографічних, соціально-економічних, енергетичних і технологічних, геополітичних, інституціональних та соціокультурних аспектів. Тому й групування країн у «клуби конвергенції» проводилося не тільки за принципом їх економічної або цивілізаційної близькості, але й з урахуванням рівня економічного багатства й економічної свободи людини, їх більшої чи меншої схильності до ризиків глобальних дисбалансів, соціальних і геополітичних потрясінь [1, с. 156-244].

Особливу увагу слід звернути на клуби конвергенції, розташовані в площині векторного поля «адаптаційного синдрому» (на рис. 1 - діагональ матриці від нижнього лівого до верхнього правого кута). Вони є граничними й найбільш динамічними

гравітаційними полями щодо позиціонування в геопросторі. Це так звані «блукаючі інтернаціоналізовані ядра» [2, с. 122-124] у геопросторі, які можуть втратити свої геостратегічні позиції в разі недостатнього рівня розвитку «адаптаційного синдрому». На цій діагоналі розташувалися чотири найбільші економіки світу під загальновідомим акронімом BRIC - Бразилія, Росія, Індія, Китай, а також динамічно зростаючі економіки Мексики, Туреччини, Індонезії, Республіки Корея, які мають усі шанси стати «новими гравітаційними центрами глобального економічного розвитку» або як мінімум передумови, щоб зайняти це місце. Країни, розташовані на цій діагоналі, займаючи 9 % території з населенням 47,3 % виробляють 38,3 % світового ВВП і концентрують 30,2 % фінансового потенціалу населення світу. У міжнародному поділі праці практично всі країни із цих гравітаційних полів тяжіють до виробничо-інвестиційного співробітництва, збільшення коопераційних поставок у рамках інтернаціоналізованих структур не міжнаціонального, а мережевого характеру. Через формування глобальних і регіональних ланцюгів доданої вартості ці країни тісно пов'язані з ринками «старих гравітаційних центрів» - США і країн Західної Європи, а тому дуже схильні до асиметричних шоків і кон'юктурних коливань на цих ринках.

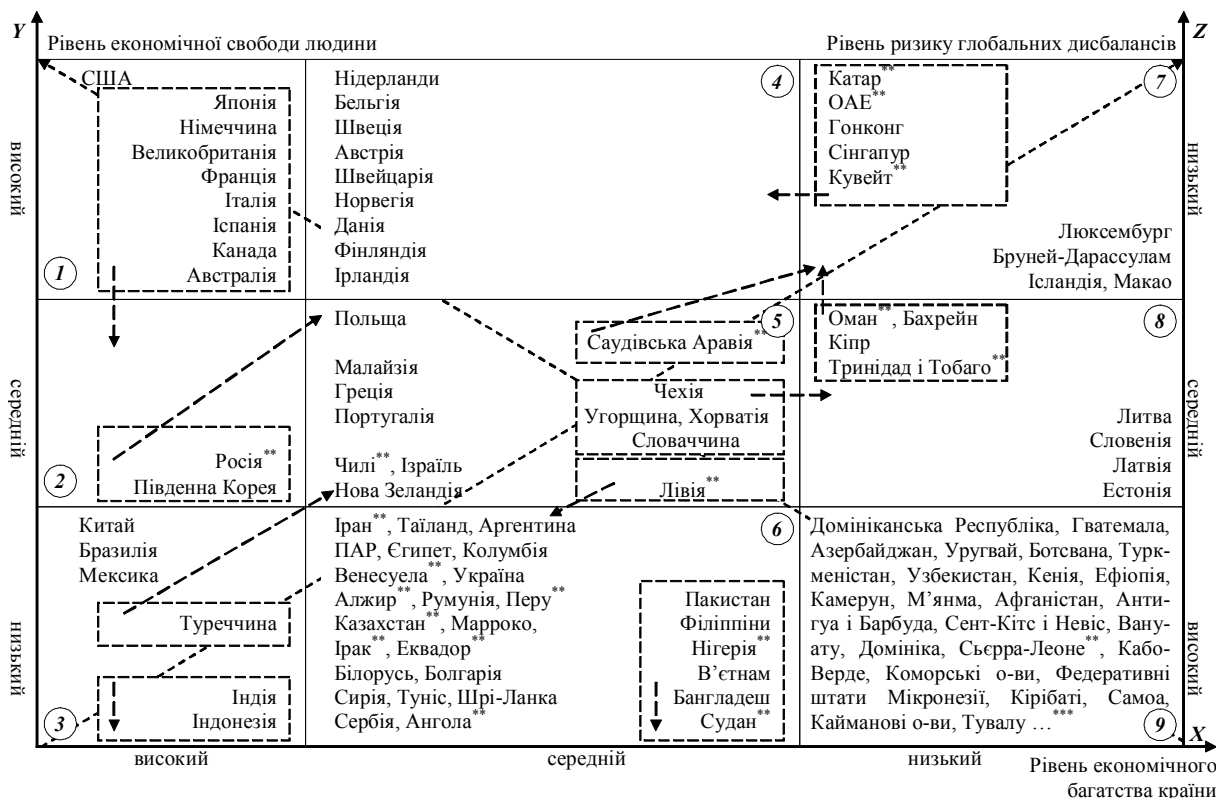

Рис. 1. Геостратегічна матриця дивергенції глобального розвитку.*

* Розроблено автором

** Позначено країни-експортери сировинних товарів і/чи палива.

«Клуби конвергенції», розташовані над діагоналлю, об'єднують 18 країн загальною площею 6 % і населенням майже 11 %, на них припадає 47,5 % світового ВВП і 64 % фінансового потенціалу населення світу, який фактично формує світовий споживчий попит. Країни, що входять до цих клубів, відрізняються високим рівнем прав і свобод у суспільному й політичному житті. Вони всі без винятку пройшли

аграрну та індустріальну стадії розвитку й на цей час знаходяться на стадії постіндустріалізму, для якого характерні провідна роль у національному господарстві сфери послуг, де створюється від 60 % до 80 % ВВП, високий споживчий попит, постійний прогрес у науці й техніці, посилення соціальної політики держави. Узагалі ці країни сконцентрували колосальний потенціал багатства для амортизації еко-

номічних і соціальних наслідків кризи. Незважаючи на структурні проблеми їх економічного розвитку, дисбаланс у сфері зайнятості й збої в механізмах регулювання фінансових ринків, що особливо рельєфно проявилися в умовах сучасної глобальної кризи, усі «старі гравітаційні центри» в найближчі десятиліття продовжать поступовий розвиток. Однак не слід ігнорувати той факт, що вони повною мірою зіткнулися з феноменом «імперського перенапруження» - браком різного роду стратегічних ресурсів, необхідних для підтримки своїх геостратегічних переваг. Серед ключових факторів, здатних вплинути на їх геостратегічне позиціонування в глобальному просторі протягом найближчих десятиліть, слід розглядати поєднання міграційного тиску з соціальними наслідками структурних проблем, пов'язаних зі старінням населення й зниженням продуктивності праці.

«Клуби конвергенції», розташовані під діагоналлю, дуже схильні до ризиків глобальних дисбалансів через недостатньо розвинений рівень «адаптаційного синдрому». Справа в тому, що процес формування «інтернаціоналізованих відтворювальних ядер» серед цих країн має свою специфіку, історично обумовлену характером їхніх міжнародних економічних відносин. Переважаюча серед них торговельно-посередницька модель зовнішньоекономічних зв'язків обумовлює ситуацію, коли їх внутрішня економічна кон'юнктура визначається, насамперед, темпами зростання їх зовнішнього товарообігу, який набагато випереджає темпи розвитку міжнародного виробничого співробітництва. Свого часу нарощування їхнього зовнішнього товарообігу не було вчасно підкріплене виробничим співробітництвом і технологічною інтеграцією на основі розвитку ланцюгів доданої вартості. Ця обставина стала однією з причин серйозного відставання національних економік указаних країн у єдиному інтернаціоналізованому відтворювальному процесі. Інерція таких тенденцій виявилася масштабною: на початку XXI століття для більшості цих країн торговельно-посередницька модель залишається переважною, що й стало причиною втягування їхніх національних економік у важку структурну кризу. Слабкі політичні та економічні інститути в країнах, що входять до «клубу конвергенції 6» та «клубу конвергенції 9» відіграють визначальну роль у їх повільному й неефективному економічному розвитку.

З огляду на вищезазначене доводиться констатувати: сучасні глобальні трансформації ще не завершені, а нова поліцентрична архітектура геопростору не сформувалася. До стійкого балансу економічних та політичних сил у геопросторі ще далеко. Навпаки, у найближчому майбутньому слід очікувати наростання фрагментарності в інформаційно-технологічному розвитку, загострення енергетичних проблем, посилення екологічних ризиків і катастроф, несприятливих соціодемографічних трендів [3]; дивергенція глобального розвитку буде підсилена також інституційними «проблемами» та соціокультурними обмеженнями [4]. Саме ці аспекти повинні стати предметом наукових досліджень і теоретичною основою формування нових підходів до проблем глобального розвитку. Їх необхідно також урахувати, окреслюючи геостратегічні позиції України в сучасному поліцентричному й гетерогенному світі.

На межі тисячоліть Україна, як і більшість країн, потрапила в епіцентр глобально-цивілізаційних трансформацій - спочатку пов'язаних із переходом від

централізованої планової економіки до ринкового господарства, від авторитаризму до розвитку плюралізму й демократії; згодом не менший вплив справили процеси державотворення й формування громадянського суспільства, політичних та економічних реформ. Досвід показав, що ці процеси є набагато складнішими й триватимуть значно довше, ніж прогнозувалося, а ейфорія політичного ґатунку від одержання суверенітету достатньо швидко трансформувалася в низку перманентних проблем соціально-економічного розвитку. На двадцять другого року «свого власного відкриття світові» Україні доводиться усвідомлювати суперечливість основних здобутків та неоднозначність геостратегічних перспектив у контексті сучасних масштабних глобальних трансформацій, контури яких лише окреслюються.

Незалежна Україна змінила сучасну геополітичну карту Європи - її поява, на думку Зб. Бжезінського, є не лише важливим геополітичним, а й соціокультурним чинником. Однак здобуття Україною ознак повноцінної держави й набуття нею статусу суб'єкта міжнародних відносин відбувалося й відбувається за складних і суперечливих внутрішніх умов. Ідеться про атмосферу контрасту між зростаючим інтересом до держави ззовні та незмінною політико-економічною й інституційною кризою всередині країни.

На відміну від країн Центральної і Східної Європи, яким удалося подолати значні економічні й соціальні труднощі трансформаційного періоду й у цілому здійснити ринкові й демократичні перетворення², Україна пройшла лише початковий етап державотворення - процеси модернізації й демократизації в ній ще не завершилися. Це суттєво ускладнює вироблення такої національної стратегії, яка дозволила б країні посісти гідне місце в глобалізованому світі. Саме тому об'єктивно необхідним й актуальним стає розкриття основних протиріч, асиметрій і дисбалансів української моделі геостратегічного розвитку. Щоб окреслити статус і місце України в геопросторі в умовах становлення «асиметричної глобалізаційної спільності», звернімося до результатів світових рейтингових досліджень (табл. 1).

Передусім звертаємо увагу на індекс конкурентоспроможності, адже в умовах «стабільної нерівноваги» [5, с. 29] і «невизначеності глобальних перспектив ситуація вимагатиме від усіх країн послідовних структурних реформ, спрямованих на підвищення їхньої конкурентоспроможності задля стабілізації економічного розвитку і подальшого процвітання майбутніх поколінь» [6]. За рівнем конкурентоспроможності, який визначає здатність країни та її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання в середньостроковій перспективі, Україна у 2012 році посіла 73 місце (проти 82-го у 2011 році) серед 144 країн, які увійшли до рейтингу. За цим індексом країна перейшла із категорії «факторно орієнтованої економіки» в категорію економіки, «орієнтованої на ефективність». Основними конкурентними перевагами України є високоосвічене на-

² Тут, безумовно, не останню роль відіграли історичні традиції, національний менталітет, пасіонарність національної еліти, більш розвинутий національний дух і громадянський настрій суспільства, а також імпульсивний відрив від «доктринерських поглядів та ідеологій минулого» й національний консенсус щодо орієнтації на європейські стандарти суспільного життя.

Таблиця 1. - Позиціонування України у світових рейтингах*

№ п/п	Індекси/показники	Рейтинг України	Кількість країн у рейтингу	Джерело
1.	Індекс процвітання країн:	71	142	Legatum Institute
1.1.	Економічна потужність	110	X	
1.2.	Діловий клімат	64	X	
1.3.	Ефективність управління	121	X	
1.4.	Система освіти	29	X	
1.5.	Рівень охорони здоров'я	69	X	
1.6.	Безпека й верховенство закону	56	X	
1.7.	Особиста свобода людини	108	X	
1.8.	Соціальний капітал	58	X	
2.	Індекс людського розвитку	78	187	United Nations
3.	Індекс прав власності	97 (2010)	125	Properti Right Alliance
4.	Індекс конкурентоспроможності	73	144	World Economic Forum
5.	Глобальний індекс інновацій	63	141	World Intellectual Property Organization
6.	Індекс ефективності енергетичної архітектури	72	105	World Economic Forum
7.	Індекс економічної свободи	163	179	Heritage Foundation Wall Street Journal,
8.	Індекс сприйняття корупції	144	176	Transparency International
9.	Індекс демократії	79 (2011)	167	Economist Intelligence Unit
10.	Індекс трансформації	76	128	Bertelsmann Stiftung

* Складено автором.

Примітка: за станом на кінець 2012 року, якщо не вказано інше.

селення й значна ємність ринку; натомість найслабшою детермінантою залишається система інституцій (132 місце). Країні необхідно підвищити свої конкурентні позиції на світових ринках товарів і послуг, адже в Україні сформувалася торгово-збутова модель зовнішньоекономічної діяльності, що діє на основі застарілої схеми, яка не відповідає сучасним реаліям. У її рамках окреслилося декілька негативних аспектів. *По-перше*, високий рівень відкритості національної економіки, що досяг небезпечних розмірів, зробив неминучим втягування її в глобальну економічну стагнацію [7]. У результаті розвиток національної економіки України супроводжується серйозними зовнішніми асиметричними шоками й економічними флуктуаціями. Зокрема, погіршення світової економічної кон'юнктури у 2008 році призвело до втрати українськими експортерами частини зовнішніх ринків. Через високу залежність економічної динаміки від експорту, це безпосередньо відобразилось на темпах зростання промисловості. Окреслена проблема залишається актуальною дотепер. Залишаючись у рамках торгово-збутової доктрини зовнішньоекономічної діяльності, національна економіка України потрапила в «затяжну смугу економічного виснаження». За таких умов потрібна реструктуризація національної економіки, що потребує не лише змін у товарній структурі експорту (у тому числі на користь продукції з вищим рівнем доданої вартості) та освоєння нових зовнішніх ринків, але й розвитку виробничо-інвестиційного співробітництва в контексті формування глобального інформаційно-мережевого суспільства, внесення серйозних коректив у систему координації й перерозподілу товарних і фінансових потоків. *По-друге*, рішуча лібералізація зовнішньоекономічної діяльності дозволила досягти динамічного зростання товарообігу, але при цьому не відбулося якісних змін у товарній структурі експорту-імпорту. Українська економіка інтегрувалася у світову торгівлю на позиціях явного аутсайдера - країна, як і раніше, залишається експортером пе-

реважно сировини й напівфабрикатів³, щоразу нездоганяючи конкурентів за синусоїдою світових цін на сировину. Фактично через сировинні потоки й «відмивання» капіталів, масову еміграцію висококваліфікованих фахівців Україна «експортує» своє національне багатство, сировину, інтелектуальні, трудові й фінансові ресурси, залишаючись при цьому поза світовим відтворювальним процесом, у рамках якого ці ресурси використовуються. Якщо до цього додати надмірно високу енергоємність окремих експортоорієнтованих галузей (металургія, хімічна промисловість), то стає зрозумілим, чому не відбувається технологічного оновлення виробництва й чому Україна не бере участі в перерозподілі світового доходу, а лише сплачує ресурсну ренту на оплату імпортних енергоносіїв.

Висока енергоємність української економіки стала причиною низького рівня енергетичної безпеки держави. У рейтингу ефективності енергетичних систем (за даними Всесвітнього економічного форуму) Україна розташувалася між Ботсваною і Єгиптом, посівши 72 місце серед 105 країн світу. Зазначені асиметрії переконливо демонструють те, що в Україні вже давно назрілими є питання не лише переходу до нової «енергетичної архітектури», але й від індустріальної енерго- та ресурсовитратної економіки до «нової економіки знань».

Упродовж останніх років популярною в контексті підвищення рівня конкурентоспроможності національного виробництва стала ідея щодо переходу України на інноваційну модель розвитку. Дуже часто в наукових публікаціях та аналітичних оглядах

³ Близько 27 % експорту України припадає на чорні метали та вироби з них; 13,4 % - на продукти рослинного походження (у тому числі зернові культури); 11,1 % - мінеральні продукти (зокрема, шлаки, золу, паливо мінеральне й нафтопродукти тощо); 10,2 % - машини, обладнання та механізми й ще 8,7 % - на засоби наземного транспорту; 7,4 % - продукцію хімічної промисловості; 6,1 % - на жири та олії тваринного або рослинного походження.

ідеться про необхідність активізації науково-інноваційної діяльності, яка має стати одним із визначальних факторів структурної перебудови економіки, забезпечення її конкурентоспроможності та сталого економічного зростання. Натомість на практиці ця ідея залишається поки що «паперово-описовою» - інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали домінантою зростання ВВП. Підсумки інноваційної активності промислових підприємств є доволі песимістичними: в Україні лише незначна кількість підприємств належить до інноваційно активних (зокрема, за даними української статистики [8], питома вага підприємств, що займалися інноваціями, складала 16,2 % у 2011 році (для порівняння у 2005 році - 7,9 %); разом із тим, у 2011 році питома вага інноваційної продукції складала лише 3,8 % у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (тоді як у 2005 році аналогічний показник становив 6,3%). Відтак, потенціал економічного зростання в Україні й надалі фокусується в площині збільшення обсягів виробництва переважно в традиційних галузях, що свідчить про своєрідну «кризу перспективи». В Україні практично не використовується потенціал нетехнологічних (інституційних) інновацій, насамперед організаційних та маркетингових, які є важливими складовими розвитку інноваційних мережевих структур. Це свідчить про недостатню увагу промислових підприємств до впровадження сучасних методів корпоративного управління та вироблення комплексних стратегій управління бізнесом. Так, зокрема, експерти Світової організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization), визначаючи місце України у так званій групі «новаторів-учнів» (країна посіла у 2012 році 63 місце у світі за глобальним індексом інновацій), акцентували увагу на тому, що сильні сторони України пов'язані з розвитком знань, якістю людського капіталу й розвитком бізнесу; натомість не сприяють розвитку інновацій недосконалі інститути та нерозвинута інфраструктура, низькі показники розвитку внутрішнього ринку й недостатня творча діяльність. Відтак, навіть маючи сильні сторони, Україна потрапляє в категорію тих країн, які не спроможні вирівняти диспропорції в перерозподілі світових рентних доходів і доданої вартості від інноваційної діяльності на свою користь.

Не менш важливим є індекс економічної свободи, оскільки проведені світові дослідження вказують на помітну кореляцію між економічною свободою й процвітанням країни [9]. Як правило, країни з високим рівнем економічної свободи (80 і більше балів) мають вищий рівень добробуту громадян і їхньої особистої свободи. За індексом економічної свободи Україна у 2012 році зайняла 163 місце серед 179 країн. Із показником індексу 46,1 бала вона потрапила в категорію країн «з обмеженою економічною свободою» і «репресивною економікою», займаючи останнє місце в рейтингу серед 43 європейських країн. Із десяти критеріїв, що визначають загальний індекс економічної свободи, Україна у 2012 році отримала високі бали лише з трьох: у сфері торгівлі (84,4 бала), фіскальної (78,2 бала) та монетарної свободи (67,7 бала). Основними детермінантами низького рейтингу України стали значно нижчий від загальносвітового рівень інвестиційної і фінансової свободи, свободи прав власності, високий рівень корупції й неефективність державних витрат, які тісно корелюють між собою. Серед причин низького рівня інвестиційної свободи експерти Heritage Foundation

називають складність і суперечливість українського законодавства, що регулює інвестиційну діяльність, недостатній рівень правового захисту інвесторів, обмеження свободи прав власності та неефективність процедури їх реєстрації, зарегламентованість підприємницької діяльності. Окрім цього, низький рейтинг України за оцінкою фінансової свободи свідчить про недостатній рівень національних заощаджень, недокапіталізацію банківської системи й про те, що слабкорозвинутий фінансовий сектор фактично не виконує своїх прямих функцій - формування інвестиційних потоків і страхування їх від фінансових ризиків. У сукупності всі ці причини призводять до сповільнення інвестиційної активності в країні й загалом супроводжуються тривожним процесом відтоку інвестиційних ресурсів з інноваційно орієнтованих галузей, що консервує традиційно силову модель виробництва та експорту.

За індексом сприйняття корупції Україна у 2012 році посіла 144-те місце із 176 країн, а її сусідами в цьому списку стали Бангладеш, Камерун, Центральноафриканська республіка, Республіка Конго і Сирія. Високий рівень корупції (а надто в державному секторі) є однією з причин неефективності бюджетних і загалом державних витрат. Так, зокрема, показник державних витрат в Україні (29,4) майже удвічі менший від середньосвітового показника (58,1). Передусім це свідчить про те, що бюджет із загальноприйнятого у світовій практиці інструменту макроекономічної політики в Україні вже давно перетворився на своєрідний «еталон», який часто-густо розглядають у ролі основного критерію чи індикатора «просунутості» ринкових трансформацій. Насправді ж бюджетна політика не стала інструментом реалізації національної стратегії у сфері структурних реформ; більшість рішень підпорядковується не стратегічним економічним міркуванням, а швидше є предметом зовнішнього і внутрішнього політичного «торгу».

Неефективність системи управління державними фінансами, хронічне невиконання й незбалансованість державного бюджету за доходами й видатками на тлі відсутності послідовних кроків щодо створення ефективною й раціональною системи фінансування (покриття) бюджетного дефіциту призвели до суттєвого загострення проблем із державною заборгованістю. Основні тенденції боргової політики України дозволяють констатувати, що формування й накопичення державного боргу загалом зводиться до «тимчасової тактики латання фіскальних дір бюджетної системи держави». У результаті зовнішні запозичення виступають інструментом фіскально-монетарних, а не макроекономічних цілей фінансової політики.

У контексті сучасних глобальних трансформацій особливого значення набуває оцінка загального суспільного добробуту країн і його динаміки в глобальному масштабі. Ідеться про оцінку стану й перспектив розвитку країн за «індексом процвітання» (Prosperity Index), який щорічно (з 2006 року) публікує британський аналітичний центр The Legatum Institute (підрозділ міжнародної інвестиційної групи Legatum). Усього за два роки Україна понизила свій рейтинг за «індексом процвітання» на 11 позицій (так, якщо у 2009 році серед 142 країн світу вона займала 63 місце за рівнем процвітання, то у 2011 році - уже 74 місце). У 2012 році Україна покращила свій рейтинг на три позиції й, займаючи 71 місце в загальному рейтингу, випередила ПАР (74 місце), Марокко (73 місце), Перу (72 місце), проте поступи-

лася Ботсвані (70 місце), Колумбії (69 місце) та Парагваю (68 місце). На думку експертів Legatum Institute, в Україні хороший рівень освіти (29 позиція в загальному рейтингу), але надто низький рівень показників особистої (персональної) свободи (108 місце), державного управління (121 місце) та економічної потужності (110 місце). Очевидно, що саме корупція й надмірне державне втручання (інколи навіть управління в «ручному режимі») підривають перспективи довгострокового розвитку економіки України. Також в Україні низьким залишається рівень верховенства закону (56 місце), а судова система створює сприятливі умови для політичного втручання. Безумовно, це погіршує діловий клімат у країні (64 місце), не сприяє примноженню й реалізації наявного ресурсу соціального капіталу (58 місце). У підсумку все це свідчить: в Україні ані економічної політики, ані економічною практикою не враховується те, що складовою існування ефективного суспільства й «домінантою номер один» в умовах постіндустріального суспільства виступає сфера соціальних відносин. Сучасна економічна наука й практика мають із посиленою увагою поставитися до цих позицій, «адже йдеться про один із принципово значущих для сьогодення чинників суспільного (зокрема, економічного) розвитку... Саме в розвитку людини перетинаються всі кола поступу сучасної економічної системи» [10, с. 566]. Відповідно, соціальний капітал у сукупності з людським капіталом формують людський потенціал суспільного й, зокрема, економічного розвитку. Однак в Україні ця позиція допоки не набула значення домінанти. Так, зокрема, основною соціальною проблемою України залишається вкрай низький рівень життя широких верств населення в поєднанні із надмірною, за європейськими стандартами, диференціацією їхніх доходів. Основна частина населення концентрується в групі з низькими доходами, а розрив між багатими та бідними постійно зростає. У вимірах поглиблення майнової диференціації населення Україна не наближається, а, навпаки, весь час віддаляється від європейських цінностей. Так, зокрема, якщо в Чехії, Угорщині та Польщі доходи 10 % найбагатших сімей перевищують доходи бідних у 4,5 - 5,5 рази, то в Україні - більш як у 12 - 14 разів (і це без урахування того, що значна частина доходів багатих перебуває в тіні) [11, с. 113]. Про масштаби нерівномірності розподілу доходів свідчать вражаючі факти, оприлюднені журналом «Фокус» щодо рівня доходів українських мільярдерів, кількість яких усього за два роки збільшилася з 8 (у 2009 році) до 21 особи у 2011 році. Сукупний статок 200 найбагатших людей в Україні перевищив 93 млрд дол. США, що дорівнювало майже трьом річним бюджетам України [12]. На цьому тлі особливо небезпечним є зростання рівня бідності (за результатами соціологічних опитувань, лише 2 % дорослого населення України вважають себе багатими, майже 8 % - зараховують себе до середнього класу, а решта - самоідентифікуються як бідні) [13, с. 213]. Така майнова поляризація населення значною мірою зумовлює соціальну стратифікацію суспільства, яка в Україні наближається до так званої «точки насичення» (у термінах П. Сорокіна), далі якої суспільство не може розвиватися без ризику «великої катастрофи».

Бідність й убогість зумовлюють професійну деградацію та погіршення якості людського капіталу, стають однією з причин масштабного відтоку робочої сили за кордон (близько 5 млн осіб, ураховуючи

сезонних мігрантів). Як зазначає Ю. Шайгородський, «експорт інтелектуального потенціалу апіорі екстенсивний і неефективний для країни-експортера... Якщо Україна не припинить безпорадної й недалекої практики експорту фахівців замість експорту результатів їхньої праці, то вона закріпиться в реєстрах наукових і господарсько-економічних аутсайдерів» [14, с. 315], заплативши таку невиправдану високу ціну за економічні трансформації.

Насамкінець доводиться констатувати, що де-факто з початку 90-х років минулого століття Україна перебуває в стані затяжної трансформаційної кризи. Криза з таким тривалим часовим виміром - це більше, аніж трансформаційна криза. Очевидно, що Україна перебуває в стані перманентної кризи міжсистемних трансформацій - іншими словами, у стані структурної, інституційної й політичної кризи. Не дивно, що в такий період демократія не ефективна, а процеси демократизації суспільства постійно згортаються. Про це, зокрема, свідчить зниження рейтингу України із 66 місця (2010 рік) до 76 (2012 рік) за «індексом трансформації Бертельсмана», який дає порівняльний аналіз політики розвитку за рівнем ефективності проведення демократичних і ринкових перетворень у розрізі 128 країн із перехідною економікою та економікою, що розвивається. Окрім цього, за індексом демократії, який розраховується аналітичним відділом британського журналу The Economist (Economist Intelligence Unit) з 2007 року, Україна у 2011 році серед 167 країн, що увійшли до рейтингу, зайняла 79 місце, потрапивши в категорію країн із «перехідним режимом». Експерти Economist Intelligence Unit констатували, що лише 25 країн світу із 167-ми можна віднести до таких, що мають «повну демократію», тоді як у 53-х існують «авторитарні режими». Згідно з даними цього дослідження, лише 11 % населення планети живе в країнах із повноцінною демократією. На думку експертів Economist Intelligence Unit, глобальна економічна криза, немов бомба уповільненої дії, може поставити під загрозу демократію шляхом збільшення кількості заворушень. В Україні демократія (як і в багатьох країнах світу) перебуває під тиском. Чинна модель демократії в Україні - це винятково інструмент реалізації владних повноважень. За таких умов очевидно, що країна рухається в напрямку до авторитарного режиму, оскільки всього лише за чотири роки вона понизила свій рейтинг демократії на 12 позицій (у 2007 році країна займала 67 місце й класифікувалася як «неповна/недосконала демократія»). Цей шлях (за Е. Тоффлером) «загрожує перетворити індивіда на нуль» [15, с. 451].

У період динамічних міжсистемних трансформацій «не кон'юнктура світових ринків, а стратегія в геоекономічному просторі визначає успіх і виживання національних економік» [16]. При розробці власної моделі цивілізаційного розвитку перед Україною стоїть надзвичайно важлива проблема - геополітичного та геоекономічного вибору в контексті залучення до процесів глобального розвитку. Нині вимальовується інша геополітична карта світу, що змінює політико-стратегічні й економічні вектори діяльності на зовнішній арені. Нова геополітична ситуація з невідворотністю змушуватиме всі без винятку країни так чи інакше включатися до існуючих стратегічних координат. Це - об'єктивна реальність. Щоб не залишатись об'єктом гри «геополітичного торгу», Україні доведеться максимально прагматично підійти до геостратегічного вибору. Від цього залежатиме

як майбутнє держави та добробут її народу, так і те, чи залишатиметься Україна на другорядних позиціях «у зоні політичної напруги, чи знайде в собі сили й мужність вийти з неї» [17, с. 653].

Сучасний геостратегічний вибір України визначатиметься цілою низкою обставин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Серед них передусім географічне розташування в «буферній» (за 36. Бжезинським) зоні - на стику європейського й нечітко окресленого євразійського угруповання, у зоні політичного вакууму між Європейським Союзом і Російською Федерацією. Разом із тим, суб'єктивно «майбутнє України залежить від далекоглядності та рішучості її лідерів, толерантності та зваженості в діях різних політичних сил» [17, с. 655], яким попри політичні амбіції і декларативні гасла, доведеться визначитися щодо позиціонування «на карті геополітичних полюсів» - між західною й східною геостратегічною орієнтацією. Безумовно, вибір цей буде непростий, у тому числі з точки зору консолідації суспільства.

Важливі акценти в цьому контексті розставляє А. Гальчинський у своєму публіцистичному есе «Час національного пробудження» (2004), висловлюючи власне бачення накопичених проблем. Передусім ідеться про *викривлені стереотипи*, які не лише в роки тоталітаризму, а й задовго до цього насаджувалися в суспільній свідомості; про *надлом і незавершеність процесу консолідації української політичної нації; духовну межовість і цивілізаційну специфіку української держави*, що належить до «розряду цивілізаційно-розколоти країн... і перебуває на межі двох світів, двох культур і ментальностей, двох різновекторних цивілізацій» [18, с. 17-39]. Тому з точки зору консолідації українського суспільства потрібно чітко уявляти коридор можливостей у виборі між східною і західною геостратегічною орієнтацією.

У першому випадку держави-члени Митного Союзу потрапляють у категорію основних кандидатів на розвиток «глибоких» форматів інтеграційної взаємодії з урахуванням їхньої територіальної, етнокультурної та історичної ідентичності. Проте технологічний рівень цих країн не дозволяє розглядати співробітництво з ними як основний імпульс для модернізаційних процесів в Україні. Окрім цього, важливо усвідомлювати, що механізми інтеграційного співробітництва на пострадянському просторі містять, перш за все, важливу геополітичну складову, яка лише частково дозволяє реалізувати одновекторну економічну політику - забезпечення ринків збуту для російських енергетичних ресурсів і товарів не найвищого технологічного рівня. Бо як інакше можна пояснити політику Росії як одного зі стратегічних партнерів нашої держави, що «пресингує» у форматі торговельних й енергетичних воєн, часом переходячи межі загальноприйнятих норм поведінки й політичних правил. Чи потрібен Україні такий стратегічний вибір за «кращими традиціями політичного та економічного гегемонізму» на основі штучного поєднання інтересів країн, які є асиметричними за економічною могутністю й ступенем геополітичного впливу? Очевидно, що продовжувати рухатися в цьому напрямку - значить продукувати старі проблеми й негаразди.

В умовах формування сучасного поліцентричного геопростору змінюється логіка глобальних відносин. Якщо раніше йшлося про прогресуючу централізацію світового економічного простору, то нині домінують системна децентралізація. Ключова проблема XXI століття - це проблема демонтажу пол-

ітичного та економічного гегемонізму [19]. У цьому сенсі більш привабливим для України є європейський вектор інтеграції. Ідеться про реалізацію принципово нової інтеграційної моделі - «Європи концентричних кіл»⁴, у якій кожна країна зберігатиме суверенне право залишатися самою собою. Ось як розкриває панораму цієї моделі А. Гальчинський: «Їх центром (ідеться про «концентричні кола») виступатимуть країни зони євро, далі - країни - просто члени ЄС, кожна з яких у будь-який момент може вступити до валютного союзу, а далі - країни - кандидати на вступ до ЄС і, нарешті, асоційовані з ЄС країни. Досягнувши певної, швидше за все, граничної межі централізації, країни ЄС поступово почнуть рухатися у напрямку розумної децентралізації багатукладної, різнорівневої системи, яка функціонує на основі переважно горизонтальних зв'язків» [19]. Для України такий сценарій - це поглиблення інтеграційної політики на паритетній основі; це шлях демократизації суспільства, консолідації монолітної політичної нації, істотної мультиплікації її креативного потенціалу.

Висновки

1. Сучасні глобальні трансформації переконливо доводять, що вони зумовлені перехідним характером нинішньої епохи, у процесі утвердження якої «докорінним чином змінюється усе». Вони спрямовані на подолання трансформаційного хаосу в глобальному соціумі й окреслення стратегічних векторів гецивілізаційного розвитку, коли відбуваються фундаментальні зміни в політичному, соціальному й духовному житті суспільства, спрямовані на забезпечення більш збалансованої, стійкої еволюції людського соціуму в сучасному поліцентричному й гетерогенному глобальному просторі. Саме з позицій масштабності й непередбачуваності очікуваних змін потрібно сприймати вплив відповідних трансформацій на геостратегічне позиціонування країн у новій поліцентричній архітектурі геопростору, у тому числі й із позицій гнучкого пристосування до них.

2. У площині глобальних трансформацій концентруються й актуальні проблеми геостратегічного позиціонування України в багатовимірному геопросторі, геополітичний статус і гео економічна позиція якої в сучасному поліцентричному світі залишаються поки що невизначеними. Загалом вимальовується стратегія, яка за своїми фундаментальними основами одночасно протиставляється двом векторам цивілізаційного розвитку - у ній проглядається одвічний антагонізм між ринково-демократичними й неринково-авторитарними векторами розвитку; а у світових рейтингах щодо політичних, інституційних, економічних і соціальних трансформацій Україна постає як недемократична й корумпована держава, з енергетично залежною й неконкурентоспроможною економікою, з неефективним управлінням, низьким рівнем економічної свободи й особистої свободи людини.

3. В умовах затяжної інституційної й політичної кризи перед Україною постала об'єктивна потреба щодо вибору свого геостратегічного майбутнього й формування новітньої парадигми розвитку, спрямованої на «розбудову власної державності й формування політичної нації»; створення демократичної системи правління; перехід від індустріальної енергетико-ресурсовитратної економіки до сучасної ринкової економіки - економіки знань; формування нових сус-

⁴ Таку позицію висловив колишній міністр фінансів Німеччини Т. Вайгель в інтерв'ю газеті Die Welt (27 грудня 2011 року).

пільних цінностей" [20, с. 11]. Проте, якщо спрямовані в майбутнє сценарії будуть і надалі розбудовуватися на основі ідеологічної атрибутики й доктринерських теорій, які відображали стратегічні цілі розвитку минулих епох, то вони стануть недовірними. Спроби їх використання для новітніх цілей розвитку - безнадійна витрата часу.

4. Окреслюючи перспективи геостратегічного вибору України в умовах сучасних глобальних викликів і трансформацій, віддаємо перевагу геополітичному й цивілізаційному вибору на користь "Європи концентричних кіл". У такому форматі Україна отримує нові перспективи щодо поглиблення євроінтеграційної політики на паритетній основі, а український народ - можливості досягнення не лише європейських стандартів рівня життя й соціально-економічного розвитку, але й утвердження європейських принципів суспільно-політичного поступу, поглиблення демократизації суспільства й консолідації монолітної політичної нації. Разом із тим, звертаємо увагу й на те, що європейська інтеграція - складний і важкий шлях, передусім внутрішніх трансформацій, зміст яких визначають три ключових вектори: політичний (розвиток демократичних інститутів); економічний (створення конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки) і правовий (не лише адаптація українського законодавства до законодавства ЄС, але й забезпечення прав і свобод людини).

Отже, на часі "нова хвиля" реформ. Вона має стати не менш, а за багатьма напрямками - і більш масштабною, аніж попередні суспільно-економічні перетворення, бути послідовнішою та обґрунтованішою в теоретико-методологічному й суспільно-правовому вимірах. Розробка новітньої парадигми геостратегічного позиціонування України має торкнутися не лише економічних детермінант, але й чинників соціального й політичного масштабу, соціокультурного виміру й геополітичного вибору, формування нових суспільних цінностей. У цьому сенсі сучасному поколінню українців випала важка місія - віднайти власний шлях до розвитку "ефективного суспільства" і здійснити геостратегічний вибір українського майбутнього, звільнившись від тенет учорашніх поглядів, ідеологій і проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравчук Н. Я. Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору : [монографія] / Н. Кравчук. - К. : Знання, 2012. - 784 с.
 2. Кочетов Э. Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства / Э. Г. Кочетов. - М. : Норма, 2006. - 528 с.
 3. Клинов В. Мировая экономика: прогноз до 2050 года / В. Клинов // Вопросы экономики. - 2008. - № 5. - С. 62-79.
 4. Ясин Е. Институциональные и культурные ограничения догоняющих стран / Е. Ясин, М. Снеговая // Вопросы экономики. - 2009. - № 11. - С. 32-49.

Кравчук Наталия,

кандидат экономических наук, доцент кафедры международных финансов Тернопольского национального экономического университета

ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ДИВЕРГЕНЦИИ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье осуществлена постановка проблемы и приведены идентификационные признаки системной неопределенности современных глобальных трансформаций. На основе применения интегральных показате-

5. Эль-Эриан М. А. Стабильное неравновесие / Мохаммед А. Эль-Эриан // Финансы и развитие. - 2012. - Июнь. - С. 27-29.
 6. Сала-и-Мартін Х. Індекс глобальної конкурентоспроможності 2012: Зростання продуктивності задля підтримки відновлення економіки / Хав'єр Сала-і-Мартін, Бен'ямін Більбао-Осоріо, Дженніфер Бланк, Роберто Кротті, Маргарета Дрзенік Хану і Тєрі Гейгер, Керолайн Ко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/4_ukr.pdf.
 7. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році. Звернення Президента України до Верховної Ради України VII скликання. - К. : ДП "НВЦ Пріоритети", 2012. - 74 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/zvernennia-12-1812.pdf
 8. Щодо державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України. Аналітична записка. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1069/>
 9. Берггрен Н. Преимущества экономической свободы / Н. Берггрен. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.freetheworld.com/papers/berggren_review.pdf
 10. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення : [курс лекцій] / А. С. Гальчинський. - К. : "АДЕФ-Україна", 2010. - 572 с.
 11. Гальчинський А. С. Криза і цикли світового розвитку / А. С. Гальчинський. - К. : "АДЕФ-Україна", 2009. - 392 с.
 12. 200 самых богатых людей Украины 2011 года. Рейтинг Фокуса. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.focus.ua/charts/174865>
 13. Курбанов К. Р. Дифференциация розподілу доходів як фактор впливу на економічний розвиток країни / К. Р. Курбанов, О. І. Пушкар // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. - 2011. - № 1 (4). - С. 211-217.
 14. Шайгородський Ю. Ж. Україна у вимірі глобалізаційних перетворень / Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. - Спецвипуск: Європейська перспектива. - К. : Український центр політичного менеджменту, 2009. - 332 с.
 15. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Знание, богатство и сила на пороге XXI века / Э. Тоффлер; [пер. с англ.]. - М., 2003. - 669 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-power_shift-ru-1.pdf.
 16. Кочетов Э. Г. Глобалистика как геоекономика, как реальность, как мироздание: Новый ренессанс - истоки и принципы его построения, фундаментальные опоры, теоретический и методологический каркас / Э. Г. Кочетов. - М. : ОАО Издательская группа "ПРОГРЕСС", 2001. - 704 с.
 17. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан / О. Г. Івченко. - К. : "РІЦ УАННП", 1997. - 688 с.
 18. Гальчинський А. С. Час національного пробудження. Публіцистичне есе / А. С. Гальчинський. - К. : НІСД, 2004. - 152 с.
 19. Гальчинський А. Кінець капіталізму можна цілком обґрунтовано трактувати як його триумф / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. - 2012. - № 4. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/anatoliy_galchinskiy_kinets_kapitalizmu_mozhna_tsilkom_obgruntovano_traktuvati_yak_yogo_triumf_do_p96778.html
 20. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дорогокази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин. - Вид. 3-те, доп. - К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. - 248 с.

лей (индексов) проведено рейтингове оцінювання і освітлені проблеми геостратеґічного позиціонування України в поліцентричному геопространстві. Ідентифіковані перспективи геостратеґічного вибору державства з урахуванням глобальних викликів і трансформацій.

Ключевые слова: геостратеґічне позиціонування; глобальні трансформації; глобальні виклики; геостратеґічний вибір; європейський вектор інтеграції.

Kravchuk Natalia,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, PhD student of the International Finance Department, Ternopil National Economic University

GEOSTRATEGIC POSITIONING OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBAL DEVELOPMENT DIVERGENCE

This article presents a formulation for identifying signs of contemporary global transformations in which system-based uncertainty have been shown. From the compositional point of view, research on this topic has revealed two main directions: (1) a wide range of urgent problems concerning construction of the geostrategic matrix of global-development divergence has been shown, and (2) a direction that focuses on the profound study of Ukrainian geo-economic positioning problems in the global space. On the basis of integrated indicators, rating assessments have been conducted and the problems of Ukrainian geo-strategic positioning in the polycentric geo-space have been shown as well. Prospects for state geostrategic choice considering national interests, global challenges, and transformations have been outlined. The hypothesis concerning Ukraine making the European civilization has been made. It has been reasoned that by utilizing the form of European integration known as "European Concentric Circles" Ukraine will have new prospects for the deepening of European integration policy on an equal basis with a possibility of achieving European living standards and socioeconomic development, the establishment of European principles for sociopolitical progress, a deepening of social democratization, and a monolithic political nation consolidation.

Key words: *geostrategic positioning; global transformations; global challenges; geostrategic choice; European integration vector.*

REFERENCES

1. Kravchuk N.Y. (2012), Global Development Divergence: Modern Paradigm of Geofinancial Space Organization, Znannia, Kiev, 784 p. (ukr).
2. Kochetov Y.H. (2006), Geoeconomics. Assimilation of World Economic Space. Norma, Moscow, 528 p. (rus).
3. Klinov V. (2008), World Economics: Assumptions till 2050, *Economic Questions*, No. 5, pp. 62-79 (rus).
4. Yasin Y., Sniegovaia M. (2009) Institutional and Cultural Demarcation of Catching-up Countries, *Economic Questions*, No. 11, pp. 32-49 (rus).
5. El-Erian M.A.(2012), Steady Misbalance, *Finance and Development*, June, pp. 27-29 (rus).
6. Sala-i-Martin Kh., Bilbao-Osorio B., Blank G. (2013), Index of Global Competitiveness 2012: Productivity growth to support Economic Recovery, available at: http://www.competitiveukraine.org/upload/reports/4_ukr.pdf (ukr).
7. About the Internal and External Situation in Ukraine in 2012. Ukrainian President's Address to Verkhovna Rada of Ukraine(2012), Kiev, 74 p., available at: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/zvernennia-12-1812.pdf (ukr).
8. Concerning State Policy of Innovative Clusters Development Support in the Ukrainian Industry, Policy Brief, available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1069/> (ukr).
9. Berggren N. (2003), The benefits of economic freedom, available at: http://www.freetheworld.com/papers/berggren_review.pdf (rus).
10. Galchynsky A.S. (2010), Economic Methodology. Logic Update, ADEF - Ukraine, Kiev, 572 p. (ukr).
11. Galchynsky A.S. (2009), Crisis and World Development Cycles ADEF - Ukraine, Kiev, 392 p. (ukr).
12. The 200 Richest People of Ukraine in 2011. Rating Focus, available at: <http://www.focus.ua/charts/174865> (rus).
13. Kurbanov K.R., Pushkar O.I. (2011), Differentiation of Income Distribution as a Factor of Influence on the Economic Country Development, Bulletin of the International Nobel Economic Forum, No. 1 (4), pp. 211-217 (ukr).
14. Shaihorodskiy U.Z. (2009), Ukraine in Terms of Globalization Changes, Contemporary Ukrainian Policy: Politicians and Political Scientists about It, Special Issue: European Prospect, Ukrainian Centre of Political Management, Kiev, 332 p. (ukr).
15. Toffler Y. (2003), Authority Metamorphosis: Knowledge, Wealth and Power on the Threshold of XXI century, Moscow, 669 p., available at: http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-power_shift-ru-l.pdf.
16. Kochetov Y.G. (2001) Global Studies as Geoeconomics, as Reality, as World Creation: New Renaissance - Origins and Principles of its Construction, Fundamental Support, Theoretic and Methodological Framework, Progress, Moscow, 704 p. (rus).
17. Ivchenko O. (1997), Ukraine in the System of international Affairs: Historical Retrospective and Current Condition, REIC UANPP, Kiev, 688p. (ukr).
18. Galchynsky A.S. (2004), National Awakening Time. Publicist Essay, NISD, Kiev, 152p. (ukr).
19. Galchynsky A.S. (2012), The End of Capitalism Can Be Reasonable Interpreted as It's Triumph, Mirror Weekly: Ukraine, No. 4, available at: http://dt.ua/ECONOMICS/anatoliy_galchinskiy_kinets_kapitalizmu_mozhna_tsilkom_obgruntovano_traktuvati_yak_yogo_triumf_do_p96778.html (ukr).
20. Havrylyshyn V. (2009), To the Effective Societies: Guides to the Future, Pulsary, Kiev, 248p. (ukr).

© Краєчук Наталія

Надійшла до редакції 26.07.2013